

Боспоре в період христианізації (III—VI вв. н. е.». Автор виділяє кілька етапів у христианізації Боспору і характеризує кожен із них.

Під час дискусії по закінченні ранкових засідань були обговорені стендові доповіді *А.В. Куликова, О.Д. Чевельова* (Керч) «Клад боспорських срібляних монет III в. н. е. із района Мирмекия»; *В.А. Горончаровського* (СПб.) «Стратегія і тактика боспорської армії перших століть н. е.»; *Д.А. Костричова і В.В. Масякіна* (Сімферополь) «К проблеме начального этапа римского военного присутствия в Крыму»; *Н.Ф. Шевченко* (Краснодар) «Виноградный 1 — поселение эпохи эллинизма в степном Закубанье»; *А.В. Кондрашова* (Краснодар) «Деревянные якоря с каменными штоками: особенности конструкции и датировки»; *А.Н. Шамрай* (Темрюк) «К вопросу локализации селения Корокондамы (археолого-топографический аспект)»; *С.А. Молева* (Нижній Новгород) «Некоторые итоги изучения святилищников из Китея»; *В.І. Кац* (Саратов) «Работа над Сводом керамических клейм Азиатского Боспора»; *І.В. Ачкиназі* (Сімферополь) «Фрагменты терракотовых статуэток из раскопок зольника эсхара и святилища римского времени в Керчи».

Денне засідання було присвячено найбільш пізнім проблемам, розглянутим на конференції. Так, у доповіді *І.О. Гавришкіна* (Москва) «К изучению горизонта хазарского времени на мысе Зюк» проаналізовано знахідки з відповідних археологічних шарів. Доповідь *А.А. Торіки* (Харків) «Река славян» в системі географічних реалій Восточної Європи VIII—X вв. (по даним арабо-персидських авторів)» присвячена питанню локалізації «російської ріки» арабо-перських авторів. Автор обґрунтовано пов'язує її принаймні з двома реальними географічними об'єктами Східної Європи — Волгою і Керченською протокою. Цікава група матеріалів з розкопок Києва була представлена в доповіді *Г.Ю. Івакіна* (Київ) «Перстни золо-

тоордынского времени из Киева». Важливі проблеми природних методів досліджень розглянула *Л.В. Конькова* (Москва) у доповіді «Археометрия в изучении культурных процессов».

Були також обговорені стендові доповіді *А.А. Стоянової* (Сімферополь) «Металлические подвески в форме топориков из Крыма»; *М.І. Храпунова* (Сімферополь) «Администрация византийского Боспора в VI веке»; *Л.Ю. Пономарьова* (Керч) «К топографии средневекового Боспора (христианский некрополь по ул. 51-й Армии)»; *Т.А. Матковської* (Керч) «Памятники боспорянам — защитникам отечества»; *Н.А. Алексеевко* (Севастополь) «Имперская администрация на хазарско-византийском пограничье в Таврике»; *Н.В. Жилинова* (Москва) «Византийская ювелирная традиция»; *Т.Н. Смекалової і С.Л. Смекалова* (СПб.) «Предварительные наблюдения о системах землевладения и землепользования античного Боспора»; *О.С. Мавриної* (Київ) «К вопросу о генуэзско-татарских отношениях конца XIV века».

У заключній дискусії були обговорені також питання подальших конференцій «Боспорські читання», подані рекомендації зі збереження древніх архітектурних деталей і надгробків, виставлених на міських вулицях. До початку конференції був виданий черговий, п'ятий, том «Боспорских исследований» (Ред.-сост. В.Н. Зинько — Сімферополь; Керч, 2004. — Вып. 5. — 542 с.), а також збірник наукових матеріалів міжнародної археологічної конференції «П'ять Боспорські читання «Боспор Киммерийский и варварский мир в период античности и средневековья. Этнические процессы» / Ред.-сост. В.Н. Зинько. — Керч, 2004. — 448 с. У рамках конференції пройшла презентація першого тому зібрання Керченського лапідарія «Античная скульптура» (Київ, «Мистецтво», 2004), на якій авторський колектив і директор видавництва Н.Д. Прибега продемонстрували добре виданий каталог-альбом.

ПАМ'ЯТІ

ВАЛЕНТИНА ВАСИЛЬОВИЧА СЕДОВА

5 жовтня 2004 р. незадовго до 80-річчя обірвалося життя В.В. Седова — доктора історичних наук, члена-кореспондента РАН, відомого археолога-славіста. В.В. Седову, безсумнівно, належить особливе місце у слов'янознавстві. Він є автором концепції етнокультурної історії слов'янства та узагальнювальних праць із середньовічної археології Східної Європи.

В.В. Седов народився 21 листопада 1924 р. у м. Ногинську Московської обл. Після закінчення середньої школи у 1941 р. В.В. Седов вступив до Московського авіаційного інституту, але вже у листопаді 1942 р. був направлений до діючої армії. На різних фронтах брав участь у бойових діях в Європі та в Манчжурії. Його мужність і військові

заслуги відзначені урядовими нагородами. Після демобілізації у 1946 р. В.В. Седов став студентом історичного факультету Московського університету і спеціалізувався на кафедрі археології. Після закінчення університету в 1951 р. Валентин Васильович був зарахований до аспірантури Інституту археології, співробітником якого він залишався до кінця життя.

Як і більшість археологів його покоління, В.В. Седов у студентські роки пройшов школу Новгородської експедиції, яку очолював його вчитель А.В. Арциховський. Вивчення курганів Новгородської, Псковської та Смоленської землі стало основою для кандидатської дисертації В.В. Седова «Кривичи и словене» (1954). Дослідженню етнічної історії населення Верхнього Подніпров'я і Подвіння від середини I тис. до н. е. до XIII ст. н. е. була присвячена докторська дисертація В.В. Седова, захищена у 1967 р.

Наукові інтереси В.В. Седова були багатограничними: етногенез і етнічна історія слов'ян до формування європейських народностей у середньовіччі, археологія та історія становлення середньовічного міста, археологічне вивчення давньоруського села, слов'янське язичництво і поширення християнства на Русі, археологія та етнічна історія фінно-угрів та балтів. У цілому науковий доробок В.В. Седова становить понад 450 друкованих праць, серед яких 15 монографій. Серед численних наукових праць Валентина Васильовича чільне місце займають ґрунтовні дослідження, присвячені проблемі слов'янського етногенезу і реконструкції етнокультурної ситуації в Східній Європі за доби середньовіччя: «Происхождение и ранняя история славян» (1979), «Восточные славяне в VI—XIII вв. (Археология СССР)» (1982), «Славяне в древности» (1994), «Славяне в раннем средневековье» (1995), «У истоков восточнославянской государственности» (1999), «Славяне: историко-археологическое исследование» (2002).

В.В. Седов удало поєднував якості археолога-енциклопедиста, що зберігав у пам'яті величезну кількість інформації про старожитності різних регіонів Європи — від Повісляння і Подунав'я до Передуралля, і археолога-польовика, талановитого розкопника. Його польові дослідження охоплювали різні області Росії, але старожитності Псковської землі стали об'єктом його особливої уваги.

В.В. Седов також займався значною науково-організаційною роботою. У 1973—1988 рр. від був завідувачем Сектору археологічних Зводів, що займався обстеженням і паспортизацією археологічних пам'яток Європейської Росії. З 1988 р. В.В. Седов очолив відділ польових досліджень Інституту археології АН СРСР. Інакше кажучи, він фактично відповідав за організацію системи ліцензування і контролю за проведенням польових досліджень в ті

часи, коли відцентрові тенденції на археологічному просторі Росії досягли максимальної сили, а можливості для збереження єдиного центру координації польових досліджень виявилися значно обмеженими. У цій ситуації В.В. Седову вдалося зберегти єдину федеральну систему контролю за проведенням польових досліджень і централізованого збереження архівної документації про розкопки.

В.В. Седов був організатором багатьох наукових конференцій, редактором наукових видань, активним членом виконавчих органів міжнародних археологічних організацій, науковим керівником, який виховав значну кількість докторів і кандидатів наук.

Визнанням значного наукового доробку В.В. Седова стало обрання його членом-кореспондентом РАН (1997), присудження йому Державної премії СРСР (1984), премії РАН імені І.Є. Забіліна (1994), Державної премії Росії (1998) і Демидівської премії (1998). До того ж, В.В. Седов був обраний почесним академіком Латвійської академії наук (1994) та отримав медаль Брюссельського університету за досягнення в галузі славістики.

Заслуженою повагою та авторитетом користувався Валентин Васильович серед археологів України. Дружні стосунки пов'язували його з багатьма українськими вченими. В.В. Седов був обізнаний у справах української археології, уважно стежив за польовими дослідженнями і публікаціями українських колег, своєчасно відгукуючись на їхні археологічні здобутки.

Ім'я Валентина Васильовича Седова залишиться серед імен видатних діячів науки. Навічно залишаться його відкриття та наукові здобутки, якими ми користуємося і якими неодмінно користуватимуться наші нащадки.